

tekenissen van dat woord. Deze beschouwingen zijn zeker de moeite waard, maar het is van belang in te zien, dat het hier om slechts een betrekkelijk klein deel van de politieke problematiek gaat. Vragen als 'wanneer zal een verkiezing, een bepaald soort verkiezing, als middel tot het bezetten van politieke posities 'gekozen' worden?', 'onder welke voorwaarden zullen de resultaten ervan worden aanvaard en in welke mate?', 'in hoeverre dragen deze verkiezingen bij tot de stabiliteit en duurzaamheid van een politiek systeem?' enz. worden niet of nauwelijks behandeld. De beschouwingen zelf boeten trouwens aan overtuigingskracht in door het wel zeer beperkte karakter van de gebruikte vooronderstellingen; in feite worden slechts vooronderstellingen betreffende de bij de kiezers bestaande voorkeuren geformuleerd. Gedrag, inclusief kiezersgedrag, echter is een zaak zowel van voorkeuren als van waarschijnlijkheden, zoals wij hebben gezien. En omtrent beide zijn vooronderstellingen, axiomata, dan wel uit andere afgeleide stellingen nodig, willen wij iets over dergelijk gedrag zeggen. Bovendien: hoe zullen zich in of ten aanzien van feitelijke verkiezingen de voorkeuren (en waarschijnlijkheidsschattingen) van kiezers en kandidaten, t.a.v. programma's, strategieën, coalities etc. ontwikkelen en wijzigen?

Al met al kan men zeggen, dat 'An introduction to positive political theory' een lezenswaardig en interessant, maar niettemin zeer teleurstellend boek is geworden — zeker gemeten aan de verwachtingen die het zelf wekt. Wat het axiomatische karakter van de theorie betreft, dit blijft goeddeels beperkt tot het uitdrukkelijk, maar niettemin slordig formuleren van één zgn. 'rationaliteitsaxioma' — ten enenmale ontoereikend om er politiek gedrag en politieke processen mee te kunnen verklaren en voorspellen. Wel verre van een inleiding te zijn tot de wetenschap der politiek als geheel, behandelt het niet meer dan enige speciale onderwerpen en bijzondere politieke processen, terwijl de beschouwingen verder meer gericht zijn op een normatief-technologische *beoordeling* dan op een *verklaring* ervan: de term 'positive' in de titel is dan ook wat misleidend. De ontwikkeling van politieke ideologieën, politiek geweld, oorlog en revolutie, integratie en desintegratie, de vorming en ontwikkeling van politieke systemen, vrede en veiligheid — het zijn evenzovele verschijnselen en vraagstukken die niet of nauwelijks aan de orde komen. De formele strengheid, tenslotte, blijkt voornamelijk te berusten op een grove vereenvoudiging, terwijl men een uitgewerkte analyse van de gebruikte (wiskundige) taal in het werk node mist. Het boek wekt sterk de indruk, dat de schrijvers zijn meegesleept door een overgroot enthousiasme voor m.n. de speltheoretische wiskunde ten koste van de ontwikkeling van inhoudelijke relevante denkbeelden, waardoor het betoog inderdaad het karakter van een spel krijgt zonder dat het altijd even duidelijk wordt om welke knikkers het nu eigenlijk gaat.

J. K. De Vree

M. Mulder, *Het spel om macht* — over verkleining van machtongelijkheid. Mepel (Boom), 1972, — 136 p., f 9,50

Mulder's dissertatie, handelend over *Groepsstructuur, motivatie en prestatie*, verscheen in 1958. In de 15 jaar daarna verschenen meer dan 20 publicaties van zijn hand; vrijwel alle handelende over de machtproblematiek.

Wie het voorrecht heeft gehad met Mulder te praten over zijn theorieën en onderzoekingen, kon moeilijk anders dan met bewondering opzien naar zo'n model sociaal-psycholoog. En als zo'n model een boek schrijft over wat best een levenswerk genoemd mag worden, zijn de verwachtingen hoog gespannen.

Het boek werd een boekje: *Het spel om macht* bevat krap 100 pagina's tekst. Het eerste hoofdstuk, 40 bladzijden lang, geeft de essenties van de z.g. machtafstand-theorie in 15 stellingen. De eerste 7 presenteren de theorie in engere zin: macht (of machtuitoefening?) geeft op zichzelf satisfactie (1), ieder mens streeft ernaar de machtafstand tot de minder-machtigen te vergroten (2) en wel meer naarmate de machtafstand groter is (3), terwijl men tracht de machtafstand tussen zichzelf en de meer machtigen te verkleinen (4) en wel in sterker mate naarmate de machtafstand kleiner is (5).

De 'machtafstandreductietendens' wordt vooral bepaald door de machtafstand, het ervaren van succes in de eigen machtspositie is minder relevant (6), hoewel het nemen van de machtafstand i.h.a. een beeld kan geven van de kosten die het bekleden van de eerstvolgende machtspositie met zich mee brengt, waardoor de reductietendens sterk kan afnemen (7).

De overige stellingen vormen een minder duidelijk samenhangend geheel. In enkele wordt getracht persoonlijkheidskarakteristieken van de strever te relateren aan de sterkte van de reductietendens; zo zouden mensen die voorzien zijn van een hoge mate van 'individuele prominentie' (eigenlijk de klassieke leiderschapskwaliteiten) en een sterke machtsmotivatie de reductietendens sterker vertonen (stelling 12), evenals mensen met meer zelfvertrouwen en optimistische opvattingen over de eigen relevante bekwaamheden (stelling 13). Misschien staat stelling 10 (die inhoudt dat mensen in crisissituaties behoefte hebben aan krachtig leiderschap, d.w.z.: aan groter worden van de machtafstand tussen zichzelf en de meer machtigen!) daarmee in verband: crisissituaties kunnen het zelfvertrouwen en het geloof in eigen capaciteiten ondermijnen.

In de overige vijf stellingen zie ik weinig verband. Zij houden in dat participatie in de besluitvorming door minder machtigen bij al bestaande grote machtafstand juist leidt tot nog groter machtafstand (stelling 8), dat reacties op meer machtigen meer gedetermineerd worden door de grootte van de machtafstand dan door de rechtmatigheid of onrechtmatigheid van de meer machtige (stelling 9), dat aan mensen met macht meer zelfvertrouwen wordt toegeschreven (stelling 11), dat het zich voorstellen van een specifieke positie in een specifieke machtsstructuur al voldoende is om reductietendities op te roepen (stelling 14), en tenslotte dat mensen de neiging hebben om vriendelijk gedrag van anderen over te nemen zonder dat dit direct voordeel biedt (stelling 15).

Hoofdstuk II handelt over de toegepaste onderzoeksmethoden. Een summierende en zeer onvolledige weergave van de belangrijkste operationalisaties der afhankelijke variabelen (m.n. de reductietendens) wordt gevolgd door een opsomming van de essenties der diverse experimentele situaties (aangeduid als 'modellen') en een drietal situaties waarin veldonderzoek werd verricht.

Hoewel onderzoeksresultaten veelal nauwelijks te evalueren zijn los van de experimentele situaties waarin ze werden verzameld, geeft Mulder er de voorkeur aan om in hoofdstuk III (31 bladzijden) met sneltreinvaart de evidentie voor elke stelling apart te presenteren. In het algemeen acht hij zijn theorie door de resultaten ondersteund.

In hoofdstuk IV tenslotte worden enkele concurrerende theorieën kort bespro-

ken en verworpen, en wordt de machtafstand-theorie m.n. op het participatie- (= democratiserings-)probleem toegepast.

Na lezing van Mulder's *Spel om macht* blijf ik met tenminste drie soorten onduidelijkheid zitten, die een acceptabele weging van de evidentie onmogelijk maken. De onduidelijkheden betreffen de basisbegrippen, het geheel der stellingen en de resultaten der onderzoekingen.

De basisbegrippen zijn: macht, machttuitoefening, machtafstand en machtafstand-reductie. Macht wordt omschreven als 'het - tot op zekere hoogte - kunnen determineren van . . . het gedrag van een ander, en wel meer dan omgekeerd het geval is'.

Het 'kunnen' kan echter moeilijk uit iets anders worden afgeleid dan uit het constateren van feitelijke machttuitoefening van A over B. Machttuitoefening bestaat daar waar A aan een B duidelijk maakt wat hij wil dat B doet (d.m.v. bijvoorbeeld een bevel) en waarbij B handelt overeenkomstig de opdracht. Machtafstand kan dan omschreven worden als de mate van feitelijke en geslaagde machttuitoefening van A over B (in face-to-face interactie) minus de mate van feitelijke en geslaagde machttuitoefening van B over A. Als Mulder de term 'machtsverschil' of 'machtafstand' gebruikt is vaak niet duidelijk of hij een verschil bedoelt in de mate waarin A, resp. B, beschikken (resp. zouden kunnen beschikken) over (bepaalde) 'bronnen van macht' (als b.v. informatie, status, sanctie-mogelijkheden), dan wel dat hij bedoelt een verschil in de mate waarin A, resp. B, macht over B, resp. A, nastreven, dan wel dat hij bedoelt een verschil in feitelijk uitgeoefende macht, dan wel het verschil in macht als gepercipieerd door A en/of B.

Voor de operationalisaties van machtsverschillen in de experimenten heeft dat nogal wat consequenties: soms wordt machtsverschil gemanipuleerd door A meer informatie of meer sanctiemogelijkheden te geven (of aan B te suggereren dat dit zo is); soms geeft A bevelen aan B; soms controleert hij werk van B; soms geeft hij oplossingen van problemen aan B door, etc. Het is zeer de vraag of de effecten van zo verschillende operationalisaties van een essentiële onafhankelijke variabele op de afhankelijke variabelen wel vergelijkbaar zijn.

Eenzelfde type onduidelijkheid treedt op bij het begrip 'machtafstandreductietendens'. B kan de feitelijke macht van A over B verminderen door A's directieven (of suggesties, of voorstellen) niet of in mindere mate op te volgen en/of zelf bevelen (of suggesties, etc.) naar A af te geven. Bij Mulder wordt de reductietendens echter op zeer verschillende manieren gemeten: door sympathie van de minder- voor de meer machtige, door het zich gelijk achten aan de meer machtige (op één of meer dimensies), door het uitspreken van de wens Ander's machtspositie over te nemen, etc. Het gebruik van steeds weer andere operationalisaties, waarvan de onderlinge relaties onduidelijk zijn, werkt verwarrend. Hóe verwarrend blijkt pas als in tenminste twee experimenten wordt gekonstateerd dat de mate van obstructie groter, de volgzzaamheid (d.w.z.: de mate van gehoorzaamheid aan de bevelen van de meer machtige) kleiner wordt, naarmate de machtafstand toeneemt.

Obstructie en verminderde volgzzaamheid betekenen: weigering van de scheve machtsrelatie, poging tot verkleining van de machtafstand zoals die door de proefpersoon aan den lijve ervaren wordt. Geen van beide fenomenen wordt merkwaardig genoeg door Mulder gezien als indicatie voor vermindering van machtafstand. Zou hij dat wél doen, dan zou de machtafstand-theorie niet

kloppen: met het toenemen van de machtafstand zouden en minder machtigen *meer* weigergedrag gaan vertonen, d.w.z.: juist *sterker* reductie-tendenties vertonen (in tegenstelling tot de voorspellingen op grond van stellingen 4 en 5).

De stellingen leveren onduidelijkheden op om twee redenen. In de eerste plaats worden zij tamelijk apodictisch en zonder veel theoretiserende motivering gepresenteerd. 'Machttuitoefening doet satisfactie toenemen' - dat is duidelijk, maar het *waarom* helemaal niet. 'Hoe groter de machtafstand tot de minder machtige, hoe sterker de neiging bij de meer machtige die afstand te vergroten' - maar waarom eigenlijk?

In de tweede plaats: combinaties van stellingen leveren vaak onduidelijkheden op. Stellingen 4 en 5 voorspellen dat reductie van machtafstand zal leiden tot *versterking* van de tendentie tot reductie. Stelling 7 echter voorspelt een ander verband tussen afstand en reductie-tendens: als de afstand kleiner wordt, worden de kosten van de machttuitoefening meer zichtbaar en neemt de reductie-tendentie af. Dergelijke onduidelijkheden maken de theorie als totaal niet falsificeerbaar: als de tendentie kleiner wordt bij kleinere machtafstand, dan overwegen de kosten (of heeft de persoon niet genoeg zelfvertrouwen, individuele prominentie of vertrouwen in eigen bekwaamheden) en is de theorie juist; als het omgekeerde het geval is, d.w.z. als de tendentie sterker wordt bij kleinere machtafstand, dan is de theorie óók juist.

De onduidelijkheden m.b.t. de resultaten tenslotte zijn enerzijds te wijten aan onduidelijkheden in basisbegrippen en daaraan gekoppelde onduidelijkheden in operationalisaties. Anderzijds speelt de zeer onvolledige weergave van de diverse onderzoeksopzetten, en de scheiding tussen presentatie van opzet en resultaten, een belangrijke rol. Dat is te betreuren. Niet alleen omdat de vaak zeer vernuftige experimentele opzetten veel meer uitleg en aandacht verdienen, maar ook omdat een niet gespecialiseerde lezer (en voor hem is het boekje bedoeld) er weinig van zal begrijpen.

Conclusie: zowel het onderwerp als de grote hoeveelheid verzameld materiaal maken een zorgvuldiger presentatie noodzakelijk. Mulder doet Mulder en zijn werk zwaar tekort met dit boekje - maar wellicht reduceert deze speelse vingeroefening de afstand tot een meer machtig werk.

W. Brinkman

N. Cramer, *Het Binnenhof in beroering**. Leiden (Universitaire Pers Leiden) 1972, - 24 p., f 3,-.

Cramer bedrijft in zijn inaugurele rede *Het Binnenhof in beroering* in zekere zin alternatieve parlementaire geschiedenis. Hij bespreekt vier figuren die op verschillende breukpunten van onze parlementaire geschiedenis het Binnenhof in beroering brachten. Cramer vraagt de aandacht niet voor staatslieden die op belangrijke momenten aan de politieke geschiedenis vorm wisten te geven, maar voor degenen die weliswaar een beslissende rol speelden maar op een gegeven

* Rede, uitgesproken bij de aanvaarding van het ambt van gewoon hoogleraar in het historische ontwikkeling van de staatsinstellingen sinds 1813, alsmede in de parlementaire geschiedenis, aan de Rijksuniversiteit te Leiden op 19 mei 1972.